

Povinné očkování proti onemocnění covid-19 mezi zajištěním veřejného zdraví a ochranou individuálních lidských práv

HARALD CHRISTIAN SCHEU, BARBORA HAVLÍKOVÁ¹

Mandatory COVID-19 vaccination between public health and individual protection of human rights

Summary: *Mandatory vaccination raises a number of questions related to constitutional and international human rights law. The legal doctrine and the relevant case law of the Constitutional Court of the Czech Republic and of the European Court of Human Rights provide important guidance in this area. The right balance between the legitimate goal pursued and the means chosen by state authorities depends to a large extent on the current state of scientific knowledge. Therefore, the competent courts usually grant legislative and executive powers a rather broad margin of appreciation. However, mandatory vaccination measures should be one of the last means of protecting public health.*

Keywords: *mandatory vaccination, right to privacy, human dignity, Charter of Fundamental Rights and Freedoms, European Convention on Human Rights, principle of proportionality.*

Boj s pandemií¹ představuje komplexní agendu, která staví na různých opatřeních v oblastech prevence a zamezení infekcí, odstranění následků a krizové komunikace.² Lze tvrdit, že téměř všechna učebnicová řešení byla v průběhu posledních dvou let vyzkoušena nejen v ČR, ale také v mnoha dalších státech. Naprostá většina obyvatel ČR se poprvé v životě potýkala s některými formami omezení svobody pohybu, např. v podobě tzv. karantény, zákazu nočního vycházení či zákazu překročení hranic okresu. Po určitou dobu byly zavřeny školy, obchody, služby, kulturní zařízení a sportoviště. Později byl přístup k určitým veřejným prostorám, obchodům a službám podmíněn nošením různých variant ochrany dýchacích cest.

Za krajní řešení, které velmi citelně zasahuje do základních práv jednotlivce, lze považovat zavedení očkovací povinnosti, buď pro určité skupiny, nebo dokonce pro celé obyvatelstvo. O takovém opatření uvažuje v současné době několik evropských i mi-

moevropských států. Je třeba připustit, že se v boji s různými infekčními onemocněními nejedná o nový nástroj.³ V mezinárodním měřítku⁴ se jeví jako důsledně probádané jak zásadní medicínské,⁵ tak i etické aspekty takového opatření.

Nový není ani konflikt mezi zastánci a odpůrci povinného očkování. Německý Institut Roberta Kocha, který svými stanovisky v posledních dvou letech výrazně ovlivňoval nejen německou, ale nepřímo také českou protipandemickou politiku,⁶ publikoval již v roce 2004 studii o problémech spojených s povinným očkováním. Oba autoři studie, kteří pro SRN předpokládali cca 5 % odpůrců očkování proti neštovicím, shrnuli tři hlavní argumenty odpůrců. Zaprvé očkování je údajně zbytečné, protože i očkování se nemocí nakazí. Zadruhé je očkování údajně škodlivé, jelikož oslabuje imunitní systém, resp. imunita získaná nemocí je stejně lepší než imunita získaná očkováním. Zatřetí očkování údajně slouží jiným než oficiálně deklarovaným

¹ Autoři působí na katedře evropského práva PF UK. E-mail: scheu@prf.cuni.cz a havlikova@prf.cuni.cz.

² Podrobněji viz KLAFKI, A. *Risiko und Recht: Risiken und Katastrophen im Spannungsfeld von Effektivität, demokratischer Legitimation und rechtsstaatlichen Grundsätzen am Beispiel von Pandemien*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2017.

³ Viz např. DOUBEK, P. Soulad povinného očkování hexavakcinou s ústavním pořádkem ČR. *Právní rozhledy*. 2015(15-16), s. 541–550.

⁴ Pro statistický přehled viz GRÁVAGNA, K., BECKER, A., VALERIS-CHACIN, R., MOHAMMED, I., TAMBE, S., AAWAN, F., L TOOMEY, T., E BASTA, N. Global assessment of national mandatory vaccination policies and consequences of non-compliance. *Vaccine*, 2020, 38(49), s. 7865–7873. DREW, L. The case for mandatory vaccination. *Nature*, 2019, 575(7784), s. 58–60. 7865–7873.

⁵ BRENNAN, J. A libertarian case for mandatory vaccination. *Journal of medical ethics*, 2018, 44(1), s. 37–43.

⁶ POKORNÝ, J. Kochův institut inspiruje českou vládu. Jak funguje nejvyšší covidová autorita? *iDNES.cz*, 8. 11. 2021.

zájmům, a to především zájmům farmaceutické lobby.⁷

Již na první pohled je zřejmé, že případnou oprávněnost těchto obav odpůrců očkování nelze potvrdit či vyvrátit pomocí právních argumentů. Zejména první a druhý argument je třeba posoudit v rámci medicínské nebo v širším smyslu přírodovědecké diskuse. Ve světle potřeby skutečně odborného diskursu autoři Kochova institutu ve své studii z roku 2004 navrhli zapojení regionálních koordinátorů očkování podle britského vzoru a realizaci celostátní očkovací konference, která by měla podpořit propojení všech relevantních aktérů v oblasti očkování, veřejnou prezentaci různých aspektů a otevřenou výměnu názorů s kritiky očkování.⁸

Ačkoli se může zdát, že odborná debata často nepočítá s důkladným hodnocením právní dimenze problému, není rezignace na právní aspekty na místě. Nucené očkování totiž vyvolává celou řadu klíčových otázek souvisejících s ústavní a mezinárodní ochranou lidských práv. Odborná doktrína a příslušná judikatura Ústavního soudu ČR (ÚS) a Evropského soudu pro lidská práva (ESLP) poskytují důležité vodítko v této oblasti.

V první části tohoto příspěvku chceme stručně nastínit právní základ povinného očkování v českém právním řádu. Následně budeme zkoumat dosavadní národní a evropskou judikaturu k otázkám legality, legitimacy a proporcionality zásahu v podobě povinného očkování, a to jak v obecné rovině, tak i s ohledem na aplikovatelnost těchto standardů v kontextu očkování proti onemocnění covid-19. V poslední části příspěvku se budeme stručně věnovat otázce, za jakých podmínek je povinné očkování slučitelné s koncepcí lidské důstojnosti. V této souvislosti budeme vycházet z německé doktríny, která řeší problém přijatelnosti opatření zabraňujícího mnoho lidských životů za cenu obětování statisticky malého počtu lidí.

Základ povinného očkování v právu ČR

Zákon o ochraně veřejného zdraví (ZoVZ) rozlišuje mezi pravidelným, zvláštním a mimořádným očkováním,⁹ jehož cílem je zamezit „vzniku a šíření závažných infekčních onemocnění“.¹⁰ Z vědeckého hlediska spočívá hlavní přínos očkování v aktivní imunizaci jedince, tedy ve vyvolání tvorby ochranných protilátek aplikací vakcíny.¹¹ V boji proti pandemii by povinné očkování mohlo být dlouhodobějším a ekonomičtějším řešením než lockdownová opatření.¹² Povinnost pravidelného očkování mají všichni občané a osoby s trvalým nebo přechodným pobytem delším 90 dnů v případech a termínech stanovených tzv. očkovací vyhláškou.¹³ Zvláštní povinnost očkování může být uložena osobám zařazeným na pracoviště s vyšším rizikem vzniku infekčních onemocnění.¹⁴ Konkrétní pracoviště opět stanoví očkovací vyhláška. Mimořádné očkování je mimořádným opatřením v případě epidemie nebo nebezpečí jejího vzniku.¹⁵ Příkladem může být nařízení mimořádného očkování v roce 2009 proti žloutence typu A pro děti pocházející z povodněmi postižených oblastí.¹⁶

Výjimkami z povinnosti pravidelného a zvláštního očkování jsou kontraindikace, imunita a výhrada svědomí.¹⁷ Nesplněním povinnosti očkování je páchan přestupek, za nějž může být uložena pokuta a vyloučení dítěte z dětské skupiny.¹⁸ Právní úprava nepočítá s vynucením očkování násilím. Za újmu způsobenou povinným očkováním odpovídá stát.¹⁹

Povinnost očkování proti onemocnění covid-19 byla zavedena novelou očkovací vyhlášky, která s účinností od 28. 2. 2022 počítala s očkovací povinností při dovršení 60 let věku a pro vybrané profese např. v rámci záchranného integrovaného systému.²⁰ Skupina senátorů podala návrh na zrušení

⁷ MEYER, C., REITER, S. Impfgegner Und Impfskeptiker. *Bundesgesundheitsblatt, Gesundheitsforschung, Gesundheitsschutz* (2004), s. 1182–1188.

⁸ MEYER, REITER, c. d., s. 1187.

⁹ Ust. § 46 zákona č. 258/2000 Sb., o ochraně veřejného zdraví (ZoVZ).

¹⁰ Ust. § 46 odst. 1 ZoVZ.

¹¹ GÖPFERTOŮVÁ, D., PAZDIORA, P., DÁŇOVÁ, J. *Epidemiologie infekčních nemocí: Učebnice pro lékařské fakulty (bakalářské a magisterské studium)*. Praha: Karolinum, 2003, s. 55.

¹² SVOBODA, T. Právní aspekty očkování proti covidu-19. *Časopis zdravotnického práva a bioetiky* 11(2) 2021, s. 23.

¹³ Ust. § 46 odst. 1 ZoVZ; vyhláška č. 537/2006 Sb., o očkování proti infekčním nemocem.

¹⁴ Ust. § 46 odst. 1 ZoVZ.

¹⁵ Mimořádná opatření nařizuje orgán ochrany veřejného zdraví v místě výskytu infekčního onemocnění, nebo Ministerstvo zdravotnictví s celostátní působností [§ 69 odst. 2 ZoVZ a § 80 odst. 1 písm. i) ZoVZ].

¹⁶ Rozhodnutí Ministerstva zdravotnictví ČR o nařízení mimořádného očkování proti virové hepatitidě A, č.j. 30091/2009/OVZ, ze dne 9. 7. 2009.

¹⁷ Ust. § 46 odst. 2 ZoVZ; náleží ÚS, sp.zn. I. ÚS 1253/14, ze dne 22. 12. 2015.

¹⁸ Ust. § 92 odst. 6 písm. a) a b) a odst. 7 písm. d), § 50 a § 9 ZoVZ. Odpovědnost dle § 46 odst. 4 ZoVZ za splnění povinnosti u dětí mladších 15 let nese zákonný zástupce, pěstoun nebo fyzická osoba, bylo dítě soudem svěřeno do péče.

¹⁹ Zákon č. 116/2020 Sb., o náhradě újmy způsobené povinným očkováním.

²⁰ Ust. § 8 a § 10a vyhlášky č. 466/2021Sb., kterou se mění vyhláška č. 537/2006 Sb., o očkování proti infekčním nemocem, ve znění pozdějších předpisů.

očkovací vyhlášky v rozsahu zavedení povinného očkování proti covidu-19 k ÚS,²¹ ovšem ve chvíli dokončení článku není zřejmé, zda se ÚS bude zrušením vyhlášky zabývat, neboť vláda dne 19. 1. 2022 avizovala zrušení povinného očkování.²² V případě očkování proti covidu-19 stát odpovídá i za újmu způsobenou dobrovolným očkováním.²³

Povinné očkování a judikatura ÚS a ESLP

Očkování je zdravotní službou, která může být poskytována pouze se svobodným a informovaným souhlasem.²⁴ Toto pravidlo je promítnutím práva na nedotknutelnost osoby dle čl. 7 odst. 1 LZPS.²⁵ Ačkoli právo na nedotknutelnost osoby není obsaženo v Evropské úmluvě,²⁶ ESLP je chrání skrze právo na soukromí dle čl. 8 Evropské úmluvy.²⁷ Extrémní zásahy do nedotknutelnosti osoby lze podřadit rovněž pod zákaz mučení a nelidského zacházení dle čl. 3 Evropské úmluvy, pokud je splněno kritérium závažnosti zásahu,²⁸ jako např. v případě násilného podání léčiv,²⁹ násilné sterilizace³⁰ či odmítnutí zdravotní péče.³¹ Povinné očkování, které není prováděno silou proti vůli osoby, této závažnosti nedosahuje a spadá pod právo na soukromí a ochranu nedotknutelnosti osoby.³²

V obecné rovině čl. 4 LZPS umožňuje ukládat meze základním právům jen na základě zákona při zachování rovnosti a šetření podstaty a smyslu práv. Obdobně čl. 7 LZPS umožňuje omezit právo na nedotknutelnost pouze zákonem. Další podmínkou je soulad

omezení s principem proporcionality. Dle čl. 8 odst. 2 Evropské úmluvy musí být omezení práva na soukromí v souladu s právem, sledovat legitimní cíl a být nezbytné v demokratické společnosti. Když se ÚS a ESLP zabývaly otázkou pravidelného očkování dětí v ČR,³³ zvolily stejný pětistupňový test.

Prvním krokem testu je posouzení, zda případ spadá pod věcný rozsah konkrétního lidského práva. Tato podmínka je v případě rozhodování o podstoupení zdravotního zákroku jednoznačně splněna.³⁴ Následuje posouzení, zda došlo k zásahu do práva. I tato podmínka je dle obou soudů splněna, pokud jsou za porušení povinnosti očkování uloženy sankce.³⁵

Třetí krok testu zkoumá legalitu opatření. Zde bychom se měli pozastavit nad rozdílem mezi LZPS a Evropskou úmluvou. Dle čl. 8 odst. 2 Evropské úmluvy musí být omezení v souladu s právem (angl. „in accordance with law“). ESLP pojem právo vnímá v materiálním smyslu tak, že zahrnuje i předpisy nižší právní síly.³⁶ Jinak tomu není ani v otázce povinného očkování.³⁷ LZPS obecně rozlišuje mezi omezením práv „zákonem“ a omezením „na základě zákona“.³⁸ Čl. 7 LZPS vyžaduje formu zákona, coby pojem užší než pojem právo ve smyslu Evropské úmluvy. ÚS i NSS však dovodily, že jelikož očkovací povinnost, okruh povinných osob a výjimky z povinnosti jsou stanoveny ZoVZ, očkovací vyhláška upravuje pouze podrobnosti a omezení bylo tedy provedeno „zákonem“.³⁹ S tímto výkladem nesouhlasila mj. Kateřina Šimáčková, která zdůraznila materiální dopad

²¹ ČT24. Senátoři se kvůli povinnému očkování obrátili na Ústavní soud. Není to krok proti vakcinaci, vzkazují. ČT24 (online) 5. 1. 2022. Dostupné online (15. 1. 2022) na <<https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/3423760-zive-senatori-se-kevuli-povinnemu-ockovani-obraceji-na-ustavni-soud>>

²² Vláda ČR. Vláda navrhuje úpravu pandemického zákona, chce také během pandemie zavést mimořádné ředitelské volno na školách. (online) Vláda ČR aktuálně 19. 1. 2022. Dostupné online (23. 1. 2022) na <https://www.vlada.cz/cz/media-centrum/aktualne/vlada-navrhuje-upravu-pandemickeho-zakona-chce-take-behem-pandemie-zavest-mimoradne-reditelske-volno-na-skolach-193830/>

²³ Zákon č. 569/2020 Sb., o distribuci léčivých přípravků obsahujících očkovací látku pro očkování proti onemocnění COVID-19, o náhradě újmy způsobené očkováním osobám těmito léčivými přípravky a o změně zákona č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění a o změně a doplnění některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

²⁴ Ust. § 28 odst. 1 zákona č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování; čl. 5 Úmluvy na ochranu lidských práv a důstojnosti lidské bytosti v souvislosti s aplikací biologie a medicíny; Úmluva o lidských právech a biomedicině. Dokument Rady Evropy přijatý dne 4. 4. 1997, Oviedo, ETS No.164; náleží ÚS, sp. zn. IV.ÚS 639/2000, ze dne 18. 5. 2001; Csomo proti Rumunsku, rozsudek ESLP ze dne 15. 1. 2013, stížnost č. 8759/05.

²⁵ Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod.

²⁶ Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod. Dokument Rady Evropy sjednaný dne 4. 11. 1950 v Římě.

²⁷ Y. F. proti Turecku, rozsudek ESLP ze dne 22. 7. 2003, stížnost č. 24209/94, bod 33.

²⁸ Zarzycki proti Polsku, rozsudek ESLP ze dne 12. 3. 2013, stížnost č. 15351/03, bod 99; Price proti UK, rozsudek ESLP ze dne 10. 7. 2001, stížnost č. 33394/96, bod 24.

²⁹ Jalloh proti Německu, rozsudek ESLP ze dne 11. 7. 2006, stížnost č. 54810/00. Srov. Bogumil proti Portugalsku, rozsudek ESLP ze dne 7. 10. 2008, stížnost č. 35228/03.

³⁰ V. C. proti Slovensku, rozsudek ESLP ze dne 8. 11. 2011, stížnost č. 18968/07.

³¹ P. a S. proti Polsku, rozsudek ESLP ze dne 30. 10. 2012, stížnost č. 57375/08.

³² Solomakhin proti Ukrajině, rozsudek ESLP ze dne 15. 3. 2012, stížnost č. 24429/03, bod 33; Vavříčka proti ČR, rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 8. 4. 2021, stížnost č. 47621/13, bod 263; Nález ÚS, sp. zn. Pl. ÚS 19/14, ze dne 27. 1. 2015, bod 55–56.

³³ Vavříčka proti ČR op. cit.; náleží ÚS, sp. zn. Pl. ÚS 19/14, ze dne 27. 1. 2015; náleží ÚS, sp. zn. I. ÚS 1253/14, ze dne 22. 12. 2015; náleží ÚS, sp. zn. Pl. ÚS 16/14, ze dne 27. 1. 2015.

³⁴ Vavříčka proti ČR, op. cit., bod 261; náleží ÚS, sp. zn. Pl. ÚS 19/14, ze dne 27. 1. 2015, bod 74.

³⁵ Vavříčka proti ČR, op. cit., bod 263–264; náleží ÚS, sp. zn. Pl. ÚS 19/14, ze dne 27. 1. 2015, bod 75.

³⁶ Sanoma Uitgevers B. V. proti Nizozemsku, rozsudek velkého senátu ze dne 14. 9. 2010, stížnost č. 38224/03, bod 83; Vavříčka proti ČR, op. cit., bod 269.

³⁷ Vavříčka proti ČR, op. cit., bod 269.

³⁸ Srov. čl. 4 odst. 1 a čl. 4 odst. 2 LZPS.

³⁹ Nález ÚS, sp. zn. Pl. ÚS 19/14, ze dne 27. 1. 2015, bod 60–70, 76; Usnesení rozšířeného senátu NSS, č. j. 8 As 6/2011-120, ze dne 3. 4. 2012, bod 26. Srov. rozsudek NSS, č. j. 3 Ads 42/2010-92, ze dne 21. 7. 2010, s. 7–8.

absence výhrady zákona, jako je např. absence demokratické diskuze, důvodové zprávy, politického a právního posouzení a vážný dopad na dělbu moci a politickou kontrolu.⁴⁰ Zajímavé je, že v jiných případech týkajících se např. nadstandardní zdravotní péče⁴¹ či trestní odpovědnosti za držení omamných látek v množství větším než malém⁴² trval ÚS na formě zákona.

Čtvrtý krok představuje přezkum legitimacy opatření. ESLP zahrnuje zájem státu na povinném očkování pod legitimní cíl ochrany veřejného zdraví podle čl. 8 odst. 2 Evropské úmluvy.⁴³ Totožný přístup zastává ÚS, dle kterého „jedním z uznaných legitimních cílů je ochrana zdraví, přičemž při povinné vakcinaci nejde jen o v zásadě plošné očkování osob ex lege, ale též zprostředkovaně o ochranu těch fyzických osob před infekcí přenosné nemoci, jež z různých důvodů očkované nebyly“.⁴⁴ Legitimní zájem na ochraně veřejného zdraví dle obou soudů spočívá v dosažení kolektivní imunity.

Přezkum nezbytnosti opatření v demokratické společnosti je pátým krokem. Opatření musí odpovídat naléhavým potřebám společnosti a musí být přiměřené zvolenému legitimnímu cíli.⁴⁵ Pokud má být opatření považováno za proporcionální, nesmí existovat jiné mírnější prostředky k dosažení cíle, přičemž důkazní břemeno leží na státu.⁴⁶ V případě povinného očkování ESLP připustil diskreční pravomoc státu, která bývá širší, pokud ve věci nepanuje shoda mezi smluvními stranami,⁴⁷ jako např. ve vztahu k problematice očkování.⁴⁸ ESLP však dále zkoumal pouze existenci naléhavé sociální potřeby, existenci dostatečných a relevantních důvodů pro omezení práva a přiměřenost zásahu ve vztahu ke sledovanému cíli, existenci méně omezujících prostředků směřujících k dosažení tétoho cíle se vůbec nezabýval.⁴⁹

ESLP v případě povinného očkování označil za naléhavou sociální potřebu ochranu individuálního a veřejného zdraví.⁵⁰ ESLP přihlédl k relevantním vědeckým poznatkům pouze v obecné rovině.

Krzysztof Mariusz Wojtyczek, soudce ESLP za Polsko, připojil k rozsudku ve věci Vavříčka proti ČR odlišné stanovisko, ve kterém svým kolegům vytkl, že nezkoumali vědecké podklady za každou nemocí zvlášť. Podle něho je třeba věnovat pozornost aspektům, jako jsou např. způsob a rychlost přenosu nemoci, míra rizika pro nakažené osoby, náklady léčby u neočkovaných pacientů, vyhlídky na jejich uzdravení, náklady na očkování, účinnost vakcíny, rizika vedlejších účinků (bezpečnosti), náklady na léčbu vedlejších účinků a minimum potřebné proočkovanosti k dosažení cíle kolektivní imunity.⁵¹ Nelze si totiž nepovšimnout, že jelikož např. očkování proti tetanu nesměřuje proti přenosným chorobám, je argument kolektivní imunity v tomto případě irelevantní.

ÚS se na rozdíl od ESLP odmítl přezkumem nezbytnosti zásahu v demokratické společnosti zabývat a pouze odkázal na obecné závěry odborníků týkající se přínosu povinného očkování.⁵² Byť přezkum povinného očkování nepochybně vyžaduje expertní posouzení, nelze podle Tomáše Langáška akceptovat vyloučení přezkumu ze strany ÚS.⁵³ Také Kateřina Šimáčková ve svém disentu vytýká většině soudců, že neaplikovali test proporcionality, přičemž uvedla důvody, pro které by právní úprava testem neměla projít. Podle Kateřiny Šimáčkové jde právní úprava nad rámec nezbytnosti, když určuje typ vakcín a očkovací schémata a nezohledňuje přítom konkrétní charakteristiky nemoci a vakcín. Nepřiměřenost měla způsobit také (tehdejší) absence odškodňovací povinnosti

⁴⁰ Odlišné stanovisko soudkyně JUDr. Kateřiny Šimáčkové k nálezu ÚS, sp. zn. Pl. ÚS 19/14, ze dne 27. 1. 2015. Obdobně rovněž odlišné stanovisko soudkyně JUDr. Kateřiny Šimáčkové k nálezu ÚS, sp. zn. Pl. ÚS 16/14, ze dne 27. 1. 2015.

⁴¹ Nález ÚS, sp. zn. Pl. ÚS 36/11, ze dne 20. 6. 2013.

⁴² Nález ÚS, sp. zn. Pl. ÚS 13/12, ze dne 23. 7. 2013; nález ÚS, sp. zn. Pl. ÚS 98/20, ze dne 27. 4. 2021.

⁴³ Vavříčka proti ČR, op. cit., bod 272; Solomakhin proti Ukrajině op.cit., bod 35; Boffa a ostatní proti San Marinu, rozhodnutí Komise (ESLP) ze dne 15. 1. 1998, stížnost č. 26536/95, s. 34.

⁴⁴ Nález ÚS, sp. zn. Pl. ÚS 19/14, ze dne 27. 1. 2015, bod 77. Obdobně nález ÚS, sp. zn. III. ÚS 449/06, ze dne 3. 2. 2011, čl. IV/a; nález ÚS, sp. zn. Pl. ÚS 16/14, ze dne 27. 1. 2015, bod 102.

⁴⁵ Olsson proti Švédsku, rozsudek ESLP ze dne 24. 3. 1988, stížnost č. 10465/83, bod 67; Piechowicz proti Polsku, rozsudek ESLP ze dne 17. 4. 2012, stížnost č. 20071/07, bod 212.

⁴⁶ Association Rhino and Others proti Švýcarsku, rozsudek ESLP ze dne 11. 10. 2011, stížnost č. 48848/07, bod 65; Biblical Centre of the Chuvash Republic proti Rusku, rozsudek ESLP ze dne 12. 6. 2014, stížnost č. 33203/08, bod 58.

⁴⁷ Evans proti Spojenému království, rozsudek ESLP ze dne 10. 4. 2007, bod 77; Dickson proti Spojenému království, rozsudek ESLP ze dne 4. 12. 2007, stížnost č. 44362/04, bod 78; Dubská a Krejzová proti ČR, rozsudek ESLP ze dne 15. 11. 2016, stížnost č. 28859/11 and 28473/1, bod 178.

⁴⁸ Vavříčka proti ČR, op. cit., bod 280.

⁴⁹ Srov. PAWLIKOVÁ, K. Očkování jako právo moderního občana či povinnost uložená paternalistickým státem. *Soudní rozhledy*, 2021(9), s. 275–280.

⁵⁰ Vavříčka proti ČR, op. cit., bod 282–283.

⁵¹ Nesouhlasné stanovisko soudce Wojtyczeka k rozsudku Vavříčka proti ČR, rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 8. 4. 2021, stížnost č. 47621/13, bod 9–11.

⁵² Nález ÚS, sp. zn. Pl. ÚS 19/14, ze dne 27. 1. 2015, bod 79.

⁵³ Srov. LANGÁŠEK, T. Čl. 7 Nedotknutelnost osoby a zákaz mučení. In: BAŇOUC, H., BAROŠ, J., BOBEK, M., JÄGER, P., KOKEŠ, M., KYSELA, J., LANGÁŠEK, T., MOLEK, P., POSPÍŠIL, I., ŠIMÁČKOVÁ, K., ŠIMÍČEK, V., WAGNEROVÁ, E., WINTR, J. *Listina základních práv a svobod: Komentář*. [Systém ASP]. Wolters Kluwer.

státu za újmu způsobenou povinným očkováním.⁵⁴

Zvláštní případ povinného očkování proti onemocnění covid-19

Někteří autoři se domnívají, že rozhodnutí ESLP ve věci Vavříčka proti ČR je předzvěstí postoje ESLP k otázce povinného očkování proti covidu-19.⁵⁵ Dosavadní judikatura ÚS a ESLP se však zabývala pouze povinností pravidelného očkování u dětí a nelze ji bez dalšího aplikovat na očkování proti covidu-19. Je zřejmé, že ESLP se otázkou povinného očkování proti covidu-19 bude brzy zabývat. K ESLP byly podány žádosti o přezkum očkovačích povinností proti covidu-19 ve Francii a v Řecku, a to spolu s žádostmi o předběžné opatření, kterým nebylo vyhověno.⁵⁶ ÚS sice přijal návrh na zrušení části očkovačích vyhlášek, ale jak bylo uvedeno výše, není zřejmé, zda se návrhem bude zabývat. Tato část příspěvku odpovídá na otázku, zda případná povinnost očkování proti onemocnění covid-19 ob stojí ve světle legality, legitimacy a proporcionality zásahu.

Legality uložení povinnosti očkování proti onemocnění covid-19

Splnění podmínky legality je v případě očkování proti covidu-19 problematické, a to i tehdy, vezmeme-li v potaz podmínky ÚS týkající se splnění výhrady zákona, tj. stanovení okruhu povinných osob, povinnosti a výjimky zákonem.⁵⁷ Zatímco povinnost absolvovat běžné pravidelné očkování je uložena všem dětem v raném dětském věku, povinnost pravidelného očkování proti onemocnění covid-19 má být uložena pouze některým skupinám obyvatel. Vymezení těchto skupin obyvatel nelze považovat za pouhou podrobnost, a to ani v případě zvláštního očkování, byť právní úprava zvláštního očkování obsažená v § 46 ZoVZ ponechává stanovení okruhu povinných subjektů explicitně na

prováděcí vyhlášce, která definuje rizikové profese. Dále musí být v případě covidu-19 řešena otázka imunity, která dle ZoVZ obecně představuje výjimku z povinnosti očkování a která má být vyhláškou blíže upravena. Mimořádné očkování nespňuje ani jednu z podmínek ÚS. Mimořádné opatření musí uložit povinnost, vymežit okruh povinných osob a stanovit výjimky z povinnosti, jelikož obecné výjimky dle § 46 odst. 2 ZoVZ se na mimořádné očkování nevztahují.

V souvislosti s přijetím mimořádných či krizových opatření je vhodné si položit otázku, nelze-li za (nepřímou) očkovačích povinností proti covidu-19 považovat skutečnost, že neočkovaní jedinci jsou vyloučeni z přístupu k některým službám, do provozu a na některé akce.⁵⁸ Neočkovaným, kteří si chtějí nebo musí zajistit přístup ke službám, není dána jiná alternativa než podstoupit očkování. To znamená, že neočkovaní jsou již nyní vystavováni určitému typu sankcí, a to přesto, že NSS konstantně zdůrazňuje nezaměnitelnost skutkových podstat dle § 69 odst. 1 ZoVZ.⁵⁹ Rovněž podle čl. 4 odst. 4 LZPS nesmí být omezení práv zneužíváno k jiným účelům, než pro které je stanoveno. NSS dále zdůrazňuje, že i za mimořádného stavu je třeba respektovat limity formulované ústavním pořádkem,⁶⁰ tedy i výhradu zákona.

Lze uzavřít, že k uložení povinnosti očkování proti onemocnění covid-19 je třeba přijetí zákona. S ohledem na závažnost zásahu do práva na nedotknutelnost osoby neobstojí argument založený na nutnosti pružné, rychlé a efektivní reakce na epidemiologickou situaci.

Legitimita uložení povinnosti očkování proti onemocnění covid-19

ÚS i ESLP spojovaly ochranu veřejného zdraví s otázkou kolektivní imunity, a to zejména v souvislosti s ochranou těch, kteří se očkovat nemohou.⁶¹ Vzhledem k tomu, že zákonným cílem povinného očkování je ochrana veřejnosti před šířením a výskytem infekčních

⁵⁴ Odlišné stanovisko soudkyně JUDr. Kateřiny Šimáčkové k nálezu ÚS, sp. zn. Pl. ÚS 19/14, ze dne 27. 1. 2015, bod 19–23.

⁵⁵ VINCETI, S. R. COVID-19 Compulsory Vaccination and the European Court of Human Rights. *Acta Biomed* 92 (2021). Dostupné online (15. 1. 2022) na <DOI:10.23750/abm.v92iS6.12333>

⁵⁶ Registrar of the Court (ESLP). Notice of application before Court concerning compulsory vaccination of certain workers imposed by French law on health crisis. (Press release, ECHR 294 (2021), 7. 10. 2021. Dostupné online (18. 1. 2022) na <https://hudoc.echr.coe.int/eng-press-#%22itemid%22:%22003-7145912-9686564%22>}; Registrar of the Court (ESLP). Refusal of requests for interim measures in respect of the Greek law on compulsory vaccination of health-sector staff against Covid-19. (Press release, ECHR 266 (2021), 9.9.2021) Dostupné online (18. 1. 2022) na <https://hudoc.echr.coe.int/eng-press-#%22itemid%22:%22003-7113391-9633858%22>]

⁵⁷ Viz nálezu ÚS, sp. zn. Pl. ÚS 19/14, ze dne 27. 1. 2015.

⁵⁸ Viz aktuálně platné mimořádné opatření Ministerstva zdravotnictví, č. j. Č. j.: MZDR 14601/2021-34/MIN/KAN, ze dne 29. 12. 2021, ve znění Ministerstva zdravotnictví, č. j. MZDR 1518/2022-1/MIN/KAN, ze dne 14. 1. 2021. Srov. s dřívějším usnesením Vlády ČR o přijetí krizového opatření č. 1066 ze dne 25. 11. 2021 a dřívějším mimořádným opatřením Ministerstva zdravotnictví, č. j. MZDR 14601/2021-31/MIN/KAN, ze dne 23. 12. 2021.

⁵⁹ Rozsudek NSS, č. j. 6 Ao 11/2021-48, ze dne 22. 4. 2021, bod 54, 59; Rozsudek NSS, č. j. 6 Ao 22/2021-44, ze dne 21. 5. 2021, bod 34.

⁶⁰ Rozsudek NSS, č. j. 6 As 114/2020-63, ze dne 26. 2. 2021, bod 144.

⁶¹ Nález ÚS, sp. zn. Pl. ÚS 19/14, ze dne 27. 1. 2015, bod 77; Vavříčka proti ČR, op. cit., bod 272 a 279.

onemocnění,⁶² je třeba poznamenat, že onemocnění covid-19 se šíří v celé populaci, a nejen v některých skupinách obyvatel. Pokud očkování uložené jen určité skupině není schopno bránit šíření a výskytu onemocnění v rámci veřejnosti, vyvstává otázka, zda je legitimní cíl definovaný v ZoVZ vůbec naplněn. Připouštíme ovšem, že určitou roli by mohla hrát také míra úmrtnosti, pravděpodobnost vážného průběhu a vážných následků v konkrétních věkových kategoriích.

Nelze ignorovat novější studie o tom, že současné vakcíny proti onemocnění covid-19 nezajišťují kolektivní imunitu, ale pouze snižují pravděpodobnost těžkého průběhu nemoci a úmrtnost.⁶³ V takovém případě je pochybné, zda stanovený cíl ochrany veřejného zdraví bude naplněn. Domníváme se, že v zájmu ochrany veřejného zdraví, jako jakési kolektivní hodnoty, nelze nařídít povinné očkování za účelem ochrany jedince, kterému je povinnost ukládána. Je však také třeba zvážit argument založený na nutnosti ochrany kapacit zdravotního systému. V souladu s mezinárodními lidskoprávními závazky týkajícími se např. práva na život mají státy povinnost zajistit efektivní systém zdravotní péče.⁶⁴ V souvislosti s onemocněním covid-19 docházelo někdy k omezování standardní péče, ať už z důvodu nedostatku nemocničních lůžek, personálu či obojího. Není vyloučeno, že tato skutečnost měla za následek přesun mortality a zdravotních problémů do jiných oblastí zdravotnictví. Poskytování kvalitní zdravotní péče je zřejmě závislé na ochraně kapacit zdravotního systému. Zdá se ovšem, že ochranu kapacit zdravotního systému jako jistě racionální cíl nelze subsumovat pod úzce vymezený legitimní cíl podle ZoVZ.

Co se týče legitimacy v případě zvláštní povinnosti očkování, je situace ještě složitější. Ve světle § 46 odst. 1 ZoVZ není jednoznačné, zda je legitimním cílem ochrana osob zařazených na vybraná riziková pracoviště. Legitimitu zásahu spatřujeme v případě zaměstnanců těch rizikových pracovišť, u nichž hrozí nejen nakažení, ale i šíření nemoci. Očkovací vyhláška však stanovila povinnost

zvláštního očkování proti covidu-19 např. pro vojáky v aktivní záloze či zpravodajské služby, a nikoli např. pro učitele, kteří se dostávají do častějšího kontaktu s lidmi.

Nezbytnost uložení povinného očkování proti onemocnění covid-19 v demokratické společnosti

V obecné rovině patří očkování jistě mezi tradiční způsoby boje s infekčními onemocněními. Pokud má být splnění podmínky proporcionality zkoumáno ve vztahu k onemocnění covid-19, nelze se odvolávat na obecné účinky a benefity očkovací povinnosti. Je třeba se zabývat způsobem a rychlostí přenosu nemoci, rizikem spojeným s neočkováním se, ochranou poskytnutou očkováním, vedlejšími účinky očkování a případnými náklady na léčbu neočkovaných i očkovaných.⁶⁵ Nezbytnost uložení povinnosti je třeba zkoumat i ve vztahu k osobám či skupinám osob, kterým je povinnost ukládána, a to na základě dostatečných a relevantních podkladů. Nelze opomenout, že znalosti o onemocnění covid-19 a vakcínách se neustále vyvíjejí a že existují jisté neznámé faktory či faktory, ke kterým se data teprve sbírají, např. v souvislosti s novými mutacemi původního viru, pro který byly vakcíny koncipovány.

Očkování musí sledovat legitimní cíl, přičemž dosažení cíle by nemělo být možné skrze mírnější opatření. Tento krok je obzvlášť podstatný, pokud by se ukázalo, že očkování není způsobitelné k dosažení kolektivní imunity. Pokud bychom totiž ochranu kapacit zdravotnického systému považovali za legitimní cíl, je zřejmé, že zde bude existovat mnohem více možných opatření než v případě sledování cíle kolektivní imunity.

Ve světle principu proporcionality musí přínosy očkování proti onemocnění covid-19 jasně převažovat nad negativními důsledky. V rámci poměrování intenzity zásahu do základního práva a váhy legitimního cíle bude hrát důležitou roli také způsob, jakým jsou stanoveny výjimky z povinnosti očkování, a rovněž odškodnění za vedlejší následky

⁶² Ust. § 45 odst. 1 a 46 odst. 1 ZoVZ.

⁶³ GOLDBERG, Y., MANDEL, M., BAR-ON, Y., BODENHEIMER, O., FREEDMAN, L., HAAS, E. J., MILO, R., ALROY-PREIS, S., ASH, N., HUPPERT, A. Waning Immunity after the BNT162b2 Vaccine in Israel. *N Engl J Med* 2021. Dostupné online (29. 1. 2022) na < <https://www.nejm.org/doi/full/10.1056/NEJMoa2114228>>; FREEDMAN, A., BROMBERG, M., DICTIAR, R., HERSHKOVITZ, Y., KEINAN-BOKER, L. The BNT162b2 vaccine effectiveness against new COVID-19 cases and complications of breakthrough cases: A nation-wide retrospective longitudinal multiple cohort analysis using individualised data. *72 eBioMed* 2021. Dostupné online (29. 1. 2022) na < <https://doi.org/10.1016/j.ebiom.2021.103574>>.

⁶⁴ Niteckí proti Polsku, rozhodnutí ESLP ze dne 21. 3. 2002, stížnost č. 65653/01; Cyprus proti Turecku, rozsudek ESLP ze dne 10. 5. 2001, stížnost č. 25781/94, bod 219; Öneriyildiz proti Turecku, rozsudek ze dne 30. 11. 2004, stížnost č. 48939/99, bod 89–90; Nález ÚS, sp. zn. IV.ÚS 444/11, ze dne 5. 12. 2012, bod 10.

⁶⁵ Srov. Odlišné stanovisko Kateřiny Šimáčkové k nálezu ÚS, sp. zn. Pl. ÚS 19/14, ze dne 27. 1. 2015, bod 19–23; Nesouhlasné stanovisko K. M. Wojtyczka k rozsudku ESLP ve věci Vavříčka proti ČR, rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 8. 4. 2021, stížnost č. 47621/13, bod 9–11.

očkovaní. ESLP považuje obecně výjimky v podobě imunity, kontraindikace a výhrady svědomí za důležité. Je třeba řešit otázku, zda je přiměřené ukládat povinnost očkovaní osobám, které získaly protilátky v důsledku prodělání onemocnění, když tyto samé osoby jsou považovány za bezinfekční dle mimořádných opatření o maloobchodu.⁶⁶ Pokud by došlo k přezkumu očkovací vyhlášky, komplikací při posuzování přiměřenosti by mohla být i nejasnost stanovené povinnosti. Z očkovací vyhlášky není zřejmé, kdy a v jakých intervalech je třeba očkovací povinnost proti onemocnění covid-19 podstoupit, když je tato závislá na souhrnu údajů o přípravku, který se může během platnosti očkovací povinnosti průběžně měnit.

Povinné očkování a lidská důstojnost ve světle německé ústavní doktríny

Zatímco v první části příspěvku byla hlavní pozornost věnována slučitelnosti očkovací povinnosti s ochranou soukromého života a nedotknutelnosti osoby podle čl. 8 EÚLP, resp. čl. 7 LZPS, chceme se v druhé části stručně zaměřit na souvislosti týkající se dopadu případné očkovací povinnosti na princip lidské důstojnosti. Jako hlavní referenční rámec slouží německá ústavní doktrína, ze které vychází rovněž český ÚS.⁶⁷

Pojetí lidské důstojnosti v německé doktríně a její promítnutí do české doktríny

Německá doktrína vychází z absolutní povahy lidské důstojnosti v návaznosti na apodiktické znění čl. 1 německé ústavy (Grundgesetz z roku 1949), podle něhož je lidská důstojnost nedotknutelná. Spolkový ústavní soud ve své judikatuře potvrdil, že lidskou důstojnost je

třeba chápat jako nejvyšší hodnotu německého ústavního pořádku. Část doktríny hovoří také o základní ideji ústavy a zdůrazňuje centrální význam německého pojetí lidské důstojnosti pro tzv. ústavní identitu.⁶⁸

Uvedený výklad vychází z nejvýznamnějšího komentáře k německé ústavě, který od roku 1958 vydávali Theodor Maunz⁶⁹ a Günter Dürig. Podle Düriga nebylo ve světle lidské důstojnosti přípustné zacházet s člověkem jako s objektem, tzn. jako s prostředkem k dosažení určitého cíle. Tento výklad neponechal žádný prostor pro další uvažování o legitimitě či proporcionalitě zásahu.

V německé ústavní doktríně vyvolala velký rozruch nová verze komentáře k čl. 1 německé ústavy, kterou 7 let po úmrtí Güntera Düriga zpracoval Matthias Herdegen.⁷⁰ Herdegen totiž volal po novém výkladu lidské důstojnosti založeném na konkretizaci dotčených hodnot, čímž chtěl zpřístupnit koncepci lidské důstojnosti pro test proporcionality. Herdegenův výklad se ovšem setkal s řadou odmítavých reakcí. Jeden z doyenů německé ústavní doktríny, bývalý soudce Spolkového ústavního soudu Ernst-Wolfgang Böckenförde, považoval Herdegenův přístup za konec jedné éry a historický zlom, což kritizoval v článku, který publikoval v celostátních konzervativních novinách Frankfurter Allgemeine Zeitung pod polemickým názvem „Lidská důstojnost byla nedotknutelná“.⁷¹ Podle Böckenfördeho by neměly být zásahy do lidské důstojnosti ospravedlněny pomocí jakéhokoli testu proporcionality.⁷²

K zvláštnímu postavení lidské důstojnosti v systému základních práv se krátce poté, v únoru 2006, vyjádřil Spolkový ústavní soud v kauze týkající se protiústavnosti zákona o bezpečnosti letectví (Luftsicherheitsgesetz).⁷³ Sporná legislativní úprava z roku 2005 měla umožnit jako *ultima ratio* sestřelení letadla, které bylo uneseno teroristy s cílem

⁶⁶ Např. mimořádné opatření Ministerstva zdravotnictví, č.j. MZDR 14601/2021-34/MIN/KAN, ze dne 29. 12. 2021.

⁶⁷ Nález ÚS, sp. zn. I. ÚS 557/09, ze dne 18. 8. 2009; náleží ÚS, sp.zn. IV ÚS 412/04, ze dne 7. 12. 2005; náleží ÚS, sp. zn. PL PS 42/04, ze dne 6. 6. 2006; BARTON, M. Čl. 1 Svoboda, rovnost, důstojnost. Charakteristika základních práv. In: HUSSEINI, F., BARTON, M., KOKÉŠ, M., KOPA, M. a kol. *Listina základních práv a svobod*. 1. vydání (1. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2021., marg. č. 37.; BAROŠ, J. Čl. 1 Svoboda a rovnost v důstojnosti a v právech. Základní práva a svobody obecně. In: BAŇOUCH, H., BAROŠ, J., BOBEK, M., JÄGER, P., KOKÉŠ, M., KYSELA, J., LANGÁŠEK, T., MOLEK, P., POSPÍŠIL, I., ŠIMÁČKOVÁ, K., ŠIMÍČEK, V., WAGNEROVÁ, E., WINTR, J. *Listina základních práv a svobod: Komentář*. Wolters Kluwer 2011.

⁶⁸ Pro přehled viz např. NETTESHEIM, M. Die Garantie der Menschenwürde zwischen metaphysischer Überhöhung und blosser Abwägungstypus. *Archiv des öffentlichen Rechts*, (2005), 71–113, s. 76. Pro menší názor viz ALEXY, R. Lidská důstojnost a princip proporcionality. *Právník*, 2015, č. 11, s. 867.

⁶⁹ Ačkoliv Theodor Maunz zemřel v roce 1993, figurovalo jeho jméno mezi vydavateli komentáře až do roku 2021, kdy nakladatelství C. H. Beck rozhodlo o přejmenování publikací, na jejichž vzniku se podíleli právníci, kteří hráli aktivní roli během nacistické diktatury. Od roku 2021 vychází komentář proto pod jmény editorů Günter Dürig, Roman Herzog a Rupert Scholz. Viz podrobnější informace na stránkách nakladatelství (<https://rsw.beck.de/aktuell/daily/meldung/detail/beck-verlag-benennt-werke-nationalsozialistisch-belasteter-herausgeber-um>).

⁷⁰ HERDEGEN, M. Artikel 1 Abs. 1 GG. In MAUNZ, T./DÜRIG, G. (eds.). *Grundgesetz*. Kommentar, Loseblattsammlung (únor 2003), marg. 43 a další.

⁷¹ BÖCKENFÖRDE, E.-W. Die Würde des Menschen war unantastbar. FAZ ze dne 3. září 2003.

⁷² Podrobněji BÖCKENFÖRDE, E.-W. Menschenwürde als normatives Prinzip, *Juristenzeitung*, (58) 2003, s. 809–815.

⁷³ BVerfG, 15.02.2006 – 1 BvR 357/05.

jej použít proti lidským životům.⁷⁴ Jinými slovy, v zájmu záchranu mnoha lidských životů na jednom místě (např. na fotbalovém stadionu) měl zákon umožnit obětovat méně lidských životů na jiném místě (tzn. na palubě civilního letadla).

Spolkový ústavní soud dospěl k závěru, že s ochranou lidské důstojnosti není slučitelné, aby se člověk stal pouhým objektem jednání státu. Podle Spolkového ústavního soudu je absolutně zakázáno zpochybňovat kvalitu člověka jako subjektu, jelikož k podstatě každé lidské bytosti patří její uznání jako rovnocenného člena společnosti s vlastní hodnotou. V duchu této doktríny Spolkový ústavní soud odmítl myšlenku, že jeden člověk je povinen obětovat svůj život v zájmu ochrany jiných lidí nebo celé společnosti.⁷⁵ V souvislosti s bojem proti terorismu Spolkový ústavní soud dovodil, že kdyby státní orgány nad neobydlenou oblastí sestřelily teroristy unesený civilní letoun, aby zabránily zabít většího počtu obětí, stali by se neviní a bezbranní pasažéři na palubě letadla pouhými objekty k dosažení tohoto cíle. Takovou utilitaristickou volbu menšího zla Spolkový ústavní soud důrazně odmítl.

Je jistě příznačné, že Spolkový ústavní soud ve svém rozsudku vůbec neodkázal na tehdy nový výklad Matthiase Herdgena v nejcitovanějším komentáři k německé ústavě, ale na příspěvek Christoha Enderse v tzv. berlínském komentáři,⁷⁶ který odrážel tradiční chápání lidské důstojnosti. Z komentáře vydaného Theodorem Maunzem a Günterem Dürigem Spolkový ústavní soud sice citoval, ale pouze v souvislosti s výkladem čl. 35 odst. 2 německé ústavy, který upravuje vzájemnou podporu orgánů Spolkové republiky a spolkových zemí v oblasti veřejné bezpečnosti a veřejného pořádku.⁷⁷ I tato skutečnost naznačuje, že se Spolkový ústavní soud zcela vědomě postavil proti snaze o relativizaci pojetí lidské důstojnosti.

Chápání lidské důstojnosti ze strany ÚS je velice obdobné německé doktríně, na kterou výslovně ÚS odkazuje. Obdobně jako

Spolkový ústavní soud ÚS chápe lidskou důstojnost jako nejvyšší a nejvšeobecnější účel práva,⁷⁸ objektivní hodnotu, která je východiskem při uplatňování veřejné moci⁷⁹ a základního práva.⁸⁰ Dle ÚS lidská důstojnost spočívá v tom, že člověk nemůže být postaven do role pouhého objektu, „*kdy se stává pouhým prostředkem a je umenšen do podoby druhově zaměnitelné veličiny.*“⁸¹ ÚS zde výslovně odkázal na teorii objektu zformulovanou výše zmíněným Günterem Dürigem, a to i přesto, že obdoba čl. 1 německé ústavy není v českém ústavním pořádku zakotvena.⁸² Teorie objektu se promítá do řady rozhodnutí, ve kterých ÚS zdůrazňuje, že nelze jednotlivci odnímat část subjektivity (právní osobnosti), jelikož v důsledku toho dochází k objektivizaci člověka.⁸³ I v českém právním prostředí ochrana lidské důstojnosti vyžaduje, aby byl jedinec pojímán jako subjekt práva s právní osobností, a nikoli jako předmět.

Praktický dopad německé doktríny lidské důstojnosti na posuzování zásahů do základních práv je vcelku zřejmý. Zatímco v případech omezování soukromého života a nedotknutelnosti osoby je zpravidla klíčovým kritériem přiměřenost konkrétního zásahu, má být test proporcionality vyloučen ve všech případech, ve kterých je dotčena lidská důstojnost.

Aplikace doktríny lidské důstojnosti na případ povinného očkování

Podstatou lidské důstojnosti je autonomie vůle. Pokud nemá být s člověkem zacházeno pouze jako s objektem, musí mu být dána možnost svobodně se rozhodovat, a to i ohledně podstoupení zdravotního zákroku. Není tedy nijak překvapivé, že se argumentace založená na lidské důstojnosti objevuje také v kontextu povinného očkování, když přihlížíme k tomu, že různé vakcíny mohou, byť spíše jen ve velmi výjimečných případech, přímo způsobit úmrtí či trvalé zdravotní následky.⁸⁴ Očkovací povinnost lze vnímat

⁷⁴ Viz původní znění § 14 odst. 3 německého zákona o bezpečnosti letectví: „Die unmittelbare Einwirkung mit Waffengewalt ist nur zulässig, wenn nach den Umständen davon auszugehen ist, dass das Luftfahrzeug gegen das Leben von Menschen eingesetzt werden soll, und sie das einzige Mittel zur Abwehr dieser gegenwärtigen Gefahr ist“.

⁷⁵ Viz zejména odstavce 124 a 135 citovaného rozsudku.

⁷⁶ ENDERS, C. Artikel 1 GG. In: FRIAUF, K. H./ HÖFLING, W. *Berliner Kommentar zum Grundgesetz*, Loseblattsammlung, Erich Schmidt Verlag, Berlin, 2000, marg. 93.

⁷⁷ Viz odst. 104 rozsudku Spolkového ústavního soudu.

⁷⁸ Nález ÚS, sp. zn. II. ÚS 2268/07, ze dne 29. 2. 2008, bod 41.

⁷⁹ Nález ÚS, sp. zn. III. ÚS 309/2016, ze dne 9. 10. 2018, bod 36.

⁸⁰ Nález ÚS, sp. zn. II. ÚS 1191/08, ze dne 14. 4. 2009, bod 34.

⁸¹ Nález ÚS, sp. zn. I. ÚS 557/09, ze dne 18. 8. 2009, bod 18.

⁸² Nález ÚS, sp. zn. I. ÚS 557/09, ze dne 18. 8. 2009.

⁸³ Nález ÚS, sp. zn. IV. ÚS 412/04, ze dne 7. 12. 2005; nález ÚS, sp. zn. PL PS 42/04, ze dne 6. 6. 2006; nález ÚS, sp. zn. II. ÚS 2268/07.

⁸⁴ Pro účely této studie není rozhodující spolehlivost různých statistik nebo otázka, jak důsledně jsou tzv. vedlejší či nežádoucí následky různých očkování vůbec zkoumány. Postačí odkaz např. na zprávu Státního úřadu pro kontrolu léčiv, který k prvnímu listopadovému týdnu zaznamenal celkem 122 hlášení možných úmrtí, která nastala po aplikaci vakcíny proti onemocnění covid-19. Vyšší čísla vykazuje Evropská léková agentura (EMA) v rámci Evropské databáze hlášení podezření na nežádoucí účinky (na stránkách <http://www.adreports.eu>) a americkou administrativou zřízený Vaccine Adverse Event Reporting System (VAERS) (na stránkách <https://vaers.hhs.gov>).

jako řešení, které počítá s určitými vedlejšími účinky (včetně úmrtí některých osob) v zájmu záchranu mnoha dalších lidských životů a veřejného zdraví. Ve světle judikatury Spolkového ústavního soudu zpochybnili slučitelnost povinného očkování s německým pojetím lidské důstojnosti např. Stephen Schleim⁸⁵ a Pieter Schleiter.⁸⁶

Je však otázkou, do jaké míry je německá doktrína lidské důstojnosti v případě povinného očkování vůbec aplikovatelná. Případ potenciálního teroristického útoku, který v roce 2006 stál v centru uvažování Spolkového ústavního soudu, se totiž v některých ohledech liší od případu povinného očkování. Příkladně lze upozornit na tři důležité rozdíly mezi sestřelením letadla a zavedením očkovací povinnosti.

Zprv je nutno vyzdvihnout, že by se v případě sestřelení uneseného letadla jednalo o konkrétní oběti, které jsou ještě před samotným zásahem ze strany státních orgánů jasné identifikovatelné. Poměrně lehce identifikovatelné by byly také zachráněné osoby např. na fotbalovém stadionu nebo jiném velkém shromáždění. Smrt pasažérů na palubě letadla by byla prakticky jistá, stejně jako záchrana diváků na stadionu. Oproti tomu se v případě povinného očkování jedná o situaci, kdy nelze dopředu s jistotou určit, kdo se stane obětí vedlejších účinků vakcíny a jaký bude celkový dopad na systém zdravotnictví. Jinými slovy, není jisté, které konkrétní osoby budou zachráněny a které postiženy vedlejšími účinky. Vzhledem k tomu, že dopad povinného očkování lze dopředu určit pouze pomocí více či méně spolehlivých statistik a odborných odhadů, nelze jednoznačně hovořit o tom, že konkrétní člověk se stane v důsledku očkovací povinnosti pouhým objektem při snaze o záchranu jiných konkrétních jednotlivců.

Druhý rozdíl spočívá v použitém prostředku a jeho účelu. V případě povinného očkování není použita zbraň, jejímž cílem je zabít lidi, ale je aplikována vakcína, jejímž smyslem je naopak zajistit ochranu proti úmrtí a vážnému průběhu onemocnění. Zatímco v případě sestřelení letounu je usmrčení lidí součástí kalkulace menšího zla, v případě očkování stojí na prvním místě pozitivní přínos vakcíny, a to jak pro očkovanou osobu, tak i pro ochranu zdraví celé společnosti.

Zatřetí se liší případ plošné očkovací povinnosti od ojedinělého protiteroristického

zásahu v tom, že je třeba vyvažovat více dotčených práv a zájmů. V případě povinného očkování nejde „pouze“ o záchranu lidských životů při jedné akci, ale jde o dlouhodobou ochranu veřejného zdraví včetně ochrany systému zdravotnictví a prevence závažných zdravotních následků způsobených virovým onemocněním. Vedle bezprostřední záchranu lidských životů může mít vakcinace další pozitivní dopady trvalejší povahy. V tomto smyslu může být ochrana zdraví chápána jako předpoklad pro užívání dalších práv a svobod.

Na základě těchto úvah lze shrnout, že očkovací povinnost představuje komplexní právní problém, který nelze řešit odkazem na absolutní hodnotu lidské důstojnosti. Domníváme se, že v tomto případě argument lidské důstojnosti nemůže fungovat jako trumfová karta, která přebije všechny ostatní argumenty.

Závěr

Z různých opatření proti covidu-19 vyčnívá povinné očkování jako zvlášť intenzivní zásah do základních lidských práv. Ve světle současné národní i mezinárodní doktríny lidských práv lze takový zásah ospravedlnit pouze za splnění podmínek legality, legitimity a proporcionality. V tomto článku jsme se věnovali otázce, zda by byly tyto požadavky splněny v případě stanovení povinného očkování proti covidu-19.

Vzhledem k tomu, že stanovení správné rovnováhy mezi sledovaným legitimním cílem a zvoleným prostředkem do velké míry záleží na aktuálním stavu vědeckého poznání, lze předpokládat, že příslušné soudy budou legislativní, a popř. i exekutivní moci zpravidla přiznávat nemalý prostor pro uvážení. Ačkoliv není z laického hlediska jednoduché určit nejméně omezující prostředek, nemůže soud na tento úkol zcela rezignovat. Opatření v podobě povinného očkování by mělo být jedním z posledních prostředků určených k ochraně veřejného zdraví.

V druhé části článku jsme se zabývali otázkou, zda lze složitý test proporcionality v případech povinného očkování obejít pomocí německé doktríny o lidské důstojnosti, která byla zčásti přijata též českým ÚS. Dospěli jsme k závěru, že za standardních podmínek nelze povinnou vakcinaci považovat za porušení absolutního zákazu zasahovat do lidské důstojnosti. Je tedy nutné provést řádný test proporcionality.

⁸⁵ SCHLEIM, S. *Warum eine Impfpflicht zu weit geht*. Dostupné na <https://www.heise.de/tp/features/Warum-eine-Impfpflicht-zu-weit-geht-4995793.html?seite=all>.

⁸⁶ SCHLEITER, P., KLÖCKNER, M. *Darf der Staat mit der Impfpflicht einige Menschenleben opfern, um viele zu retten?* Dostupné na <https://www.nachdenkenseiten.de/?p=79118>.